

Heydər Əliyev misiyasının Naxçıvan mərhələsi

Ümummilli Lider Heydər Əliyevin Naxçıvan Muxtar Respublikasındaki siyasi fəaliyyətinin növbəti mərhələsi xalqın təkidli istəyi ilə 1991-ci il sentyabrın 3-də muxtar respublika Ali Məclisinin Sədri seçilməsindən sonrakı dövrü əhatə edir. Bu həmin vaxtlar idi ki, Ermənistən Azərbaycan ərazilərinin işğalı ilə bağlı planlarını genişləndirirdi. Həmin dövrdə respublikamızın bütün sərhədyanı yaşayış məntəqələrinə ermənilər tərəfindən edilən silahlı hücumlar güclənirdi. Blokada olması səbəbindən Naxçıvanda vəziyyət daha gərgin idi.

Naxçıvan Muxtar Respublikasının Ali Məclisinin 3 sentyabr 1991-ci il tarixdə öz işinə başlayan sessiyasının iclasları bir neçə gün davam etdi, ölkə səviyyəsində və region üçün əhəmiyyətli olan məsələlər geniş müzakirə edilərək müvafiq qərarlar qəbul olundu. Xüsusilə qeyd edilməlidir ki, sessiya Azərbaycan Respublikası Prezidenti seçkilərinin keçirilməsi, Azərbaycan Kommunist Partiyasının fəaliyyətini davam etdirib-etdirməməsi kimi məsələləri müzakirə edib, ortaya mövqə qoymalı idi. Bütün bunları müzakirə edən Naxçıvan Ali Məclisinin sessiyası prezident seçkilərinin Naxçıvan MR ərazisində keçirilməsinin dayandırılmasına dair qərar qəbul etdi. Bundan başqa, sessiyada "Azərbaycan Kommunist Partiyasının və onun strukturlarının fəaliyyətinə münasibət haqqında" məsələ müzakirə edildi və Azərbaycan Ali Sovetindən respublikada Sovet İttifaqı Kommunist Partiyasının, Siyasi Büronun və Mərkəzi Komitənin fəaliyyətinin dayandırılması xahiş olundu. Cənki bu qurumlar dağılmışdılar və faktiki olaraq fəaliyyət imkanlarını keçmişdə qoymuşdular.

Ulu Öndər Heydər Əliyevin siyasi fəaliyyətinin Naxçıvan dövrü Azərbaycanın müasir dövlətçilik və müstəqillik tarixinin şərəfli səhi-fələridir. Məhz həmin dövrdə Heydər Əliyevin liderliyi ilə Naxçıvanda baş verən siyasi-ictimai proseslər bütövlükdə respublikamızın siyasi arxitekturasına təsirini göstərib, Azərbaycan dövlətinin və xalqının öz hədəflərinə çatmاسında mühüm rol oynayıb.

Görkəmli dövlət xadimi, müdrik siyasetçi Heydər Əliyevin 1990-ci il iyulun 22-də Moskvadan Azərbaycana, Naxçıvana qayıtmasisi respublikamızda tamamilə yeni siyasi proseslərin baş qaldırmasına səbəb olmuş, xalqımızın müstəqillik uğrunda mübarizəsi tamamilə yeni keyfiyyət mərhələsinə yüksəlmiş, imperiya əsarətinə qarşı ümummilli mücadilə daha da alovlanmışdı. Naxçıvan ictimaiyyətinin yekdil istəyi ilə həmin ilin payızında keçirilən seçkilərdə respublika və muxtar respublika parlamentlərinə deputat seçilən Heydər Əliyevin təşəbbüsleri ilə Naxçıvan Ali Sovetinin adından "Sovet Sosialist" söz-

Sovetinin qəbul etdiyi qərarlar istiqal mütadiləsinə təkan verən ilk hüquqi aktlar olaraq milli dirçəliş hərəkatının bütün Azərbaycanda aparıcı qüvvəyə əvvələsinə, müstəqil dövlətçiliyimizin bərpası istiqamətində konkret addımların atılmasına götərib çıxardı.

Xatırladaq ki, 1990-ci il noyabrın 17-də Heydər Əliyevin sədrliyi ilə keçirilən Naxçıvan MSSR Ali Sovetinin birinci sessiyasında məhz onun təşəbbüsü ilə mühüm tarixi qərarlar qəbul edildi. "Naxçıvan MSSR-in adının dəyişdirilməsi haqqında" qərarla muxtar respublikanın adından "Sovet Sosialist" söz-

ləri çıxarıldı. "Naxçıvan MR-in dövlət rəmzləri haqqında" qərarla isə Azərbaycan Xalq Cümhuriyyətinin 1918-ci il noyabrın 9-da qəbul edilmiş üçrəngli bayraqı Naxçıvan MR-in dövlət bayraqı kimi qəbul edildi və Azərbaycan Respublikasının Ali Soveti qarşısında qanunvericilik təşəbbüsü hüquq ilə müvafiq məsələ qaldırıldı. Noyabrın 21-də isə Ulu Öndərin təşəbbüsü ilə daha mühüm bir qərar qəbul edilərək, 1990-ci il yanvarın 20-də sovet ordusunun Bakıda törətdiyi qanlı cinayətə ilk dəfə siyasi-hüquqi qiyamət verildi. Bütün bunların davamı kimi bir neçə ay sonra SSRİ-nin saxlanılması ile bağlı referendumun Naxçıvanda baykot edilməsi isə sovet hakimiyyətinə böyük cəsarətə meydan oxumaq, imperiya qüvvələrinin qarşı mübarizənin möhtəşəm təcəssümü idi.

Azərbaycan Ali Sovetinin 1991-ci il avqustun 30-da keçirilən növbə-

dənəkənar sessiyasında "Azərbaycan Respublikasının dövlət müstəqilliyini bərpa etmək haqqında" bəyan-namənin qəbul edilməsi də Heydər Əliyevin yeni mərhələyə yüksəldidiyi və uğrunda fədakarlıqla mübarizə apardığı ümummilli siyasi prosesin nəticəsi idi.

Ümummilli Lider Heydər Əliyevin Naxçıvan Muxtar Respublikasındaki siyasi fəaliyyətinin növbəti mərhələsi xalqın təkidi istəyi ilə 1991-ci il sentyabrın 3-də muxtar respublika Ali Məclisinin Sədri seçilməsindən sonrakı dövrü əhatə edir. Bu, həmin vaxtlar idı ki, Ermənistan Azərbaycan ərazilərinin işgali ilə bağlı planlarını genişləndirirdi. Həmin dövrdə respublikamızın bütün sərhədəni yaşayış məntəqələrinə ermənilər tərəfindən edilən silahlı hücumlar güclənirdi. Blokada olması səbəbindən Naxçıvanda vəziyyət daha gərgin idi.

Naxçıvan Muxtar Respublikasının Ali Məclisinin 3 sentyabr 1991-ci il tarixdə öz işinə başlayan sessiyasının iclasları bir neçə gün davam etdi, ölkə səviyyəsində və region üçün əhəmiyyətli olan məsələlər geniş müzakirə edilərək müvafiq qərarlar qəbul olundu. Xüsusilə qeyd edilməlidir ki, sessiya Azərbaycan Respublikası prezidenti seçilərinin keçirilməsi, Azərbaycan Kommunist Partiyasının fəaliyyəti davam etdirib-ətdirməməsi kimi məsələləri müzakirə edib, ortaya mövqə qoymalı idi. Bütün bunları müzakirə edən Naxçıvan Ali Məclisinin sessiyası prezident seçilərinin Naxçıvan MR ərazisində keçirilməsinin dayandırılması dair

Heydər Əliyev missiyasının Naxçıvan mərhələsi

qərar qəbul etdi. Bundan başqa, sessiyada "Azərbaycan Kommunist Partiyasının və onun strukturlarının fəaliyyətinə münasibət haqqında" məsələ müzakirə edildi və Azərbaycan Ali Sovetindən respublikada Sovet İttifaqı Kommunist Partiyasının, Siyasi Büronun və Mərkəzi Komitənin fəaliyyətinin dayandırılması xahiş olundu. Cənubi qurumlar daşılmışdır və faktiki olaraq fəaliyyət imkanlarını keçmişdə qoymuşdular.

1991-ci il sentyabrın 7-də Naxçıvan Dövlət Müdafiə Komitəsinin yaradılması, "Naxçıvan MR-də yerləşən silahlı qüvvələrin hissələrinin statusu haqqında" Ali Məclisin 1991-ci il oktyabrın 26-də qəbul etdiyi qərar və onun icrası nəticəsində keçmiş sovet ordusunun hissələrinin muxtar respublikadan çıxarılması, ona məxsus silah-sursatın isə Naxçıvanda saxlanılması Ulu Öndərin muxtar respublikanın erməni hərbi təcavüzündə qorunması uğrunda mühüm addımlarından biri oldu. Beləliklə, Naxçıvan MR Ali Məclisinin Sədri kimi Ulu Öndərin atlığı qətiyyətli addımlar, həyata keçiridiyi kompleks tədbirlər Naxçıvanla bağlı Ermənistanın bütün işgalçılıq planlarını alt-üst etdi. Naxçıvan sahiləri Heydər Əliyevin rəhbərliyi altında silaha sarılıraq doğma torpaqlarının müdafiəsinə qalxdılar. Mərkəzi hakimiyyətin laqeyd münasibətine, hərbi dəstəyin olmamasına baxmayaq, Heydər Əliyev böyük sərkərdə kimi Naxçıvanı qorudu, xilas etdi, bu qədim və əzəli yurdunuzun düşmən tərəfindən işgal edilməsinə imkan vermədi.

Onu da qeyd edək ki, respublikamızda başladılan ordu quruculuğu Naxçıvan Muxtar Respublikasında Heydər Əliyevin rəhbərliyi ilə düzgün təməllər üzərində həyata keçirilmiş, vahid komandanlığa əsaslanmışdı. Elə buna görə də muxtar respublikanın müdafiəsi etibarlı təşkil olunmuşdu.

Həmin dövrdə Ermənistanın hərbi təcavüzü nəticəsində Naxçıvanın blokadası daha da kəskinleşmiş, muxtar respublikanın iqtisadi çətinlikləri çoxalmışdı. 1991-ci ilin dekabr ayından Naxçıvana təbii qazının vələməsi, 1992-ci il iyulundan isə elektrik enerjisinin ötürülməsi dayanmışdı. Nə Mütəllibov iqtidarı, nə də AXC-Müsəvət qaraguru muxtar respublikanın mövcud ağır sosial-iqtisadi vəziyyətini qismən də olsa yaxşılaşdırmaq üçün heç bir əməli tədbir görməyə maraq göstərməmiş, bu istiqamətdə bir addım belə atmamışdır. Belə bir vəziyyətdə məhz Heydər Əliyevin siyasi liderlik keyfiyyətləri, Türkiyə və İranla yaratdığı əlaqələr blokada vəziyyətində olan muxtar respublikanın iqtisadi çətinliklərinin dəf olunması istiqamətdə mühüm addımlar oldu. Ulu Öndərin muxtar respublikaya rəhbərlik etməyə başlamasından sonra tikintisənə başlanılan və 1992-ci ilin mayın 28-də istifadəyə verilən Azərbaycanla Türkiye arasındaki "Ümid" körpüsü Naxçıvanın blokadasının qismən aradan qaldırılmasında böyük rol oynadı. Bütövlükdə, Heydər Əliyevin uzaqgörənliyi nəticəsində görüldən tədbirlər enerji çatışmazlığından, nəqliyyat blokadasından, so-

sial-iqtisadi böhrandan əziyyət çəkən muxtar respublikanın bütün fəlakətlərdən xilas etmiş və ayaqüstü qalmışında böyük rol oynamışdı.

Naxçıvan Muxtar Respublikasından keçmiş sovet qoşunlarının çıxarılması da Heydər Əliyevin siyasi müdrikliyinin və uzaqgörənliyinin nəticəsidir. Bununla da Naxçıvanda Rusyanın iki əsr əvvəl başlanmış hərbi iştirakına son qoyuldu. Muxtar respublikanın tərk edən keçmiş sovet qoşunlarının silah və texnikaları isə Naxçıvan MR Dövlət Milli Müdafiə Komitəsinə təhvil verildi.

Heydər Əliyevin Naxçıvanda gördüyü işlər yalnız yerli ictimayı-yət tərəfindən deyil, bütün xalqımız tərəfindən böyük rəğbətlə qarşılındır. Bu mənada müstəqilliyimizin ilk illərində respublikamız siyasi-hərbi və iqtisadi böhranla üzləşəndə xalqımız Heydər Əliyevə üz tutdu. 1992-ci ildə Naxçıvanda Yeni Azərbaycan Partiyasının təsis olunması Ulu Öndərə olan ümumxalq inamının göstəricisi idi.

Heydər Əliyevin siyasi fəaliyyətinin Naxçıvan dövrü Ulu Öndərin xilas missiyasının ilk mərhələsi idi. Bu missiyanın qətiyyətlə dəvamı sonrakı mərhələdə Azərbaycanın müstəqilliyinin əbədi və sarsılmaz olmasını təmin etdi. Heydər Əliyev siyasetinin Prezident İlham Əliyev tərəfindən layiqincə davam etdirilməsi isə Azərbaycanı tarixinin ən qüdrətli dövləti səviyyəsinə yüksəldib.